

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ПРИТЯГНЕННЯ СУДДІ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

PECULIARITIES OF THE PROCEDURE OF BRINGING A JUDGE TO DISCIPLINARY RESPONSIBILITY AND WAYS OF ITS IMPROVEMENT

Бондарчук Р.А., здобувач
кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету

У статті досліджено особливості процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності та шляхи її удосконалення. Проаналізовано діяльність Вищої Ради правосуддя щодо здійснення дисциплінарного провадження відносно судді, виокремлено науково обґрунтовані рекомендації щодо удосконалення такої діяльності.

В результаті вивчення законодавчо визначених положень, що регулюють процедуру притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, а також аналізу судової практики дисциплінарних справ дисциплінарних палат ВРП, ми визначили ряд науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення такої діяльності, а саме: необхідність та вирішення палатами питання про відкриття провадження за скаргами в її регламенті; визначити в законі запобіжні заходи щодо недотримання строків розгляду скарг, визначених законом та нормативно-правовими актами; врегулювати порядок розгляду запитів на публічну інформацію під час розгляду дисциплінарної справи щодо судді, включаючи доступ до протоколів попередніх засідань дисциплінарних палат; публікувати на веб-сайті ВРП усі рішення за результатами розгляду дисциплінарних скарг у форматі відкритих даних; забезпечити відеозйомку, а в майбутньому і онлайн-трансляцію всіх засідань дисциплінарних палат; систематизувати та узгодити процедури розгляду дисциплінарної справи проти судді у Законі «Про судоустрій та статус суддів» у Законі про ВРП та Правилах ВРП; тощо.

Ключові слова: дисциплінарна відповідальність, дисциплінарне провадження (процедура), стадії провадження, зміст процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, напрямки удосконалення.

The article examines the features of the procedure for bringing a judge to disciplinary responsibility and ways to improve it. The activity of the High Council of Justice on carrying out disciplinary proceedings against a judge is analyzed, scientifically substantiated recommendations on improvement of such activity are singled out.

As a result of the study of legally defined provisions governing the procedure for bringing a judge to disciplinary responsibility, as well as the analysis of judicial practice of disciplinary cases GRP Disciplinary Chambers, we have identified a number of scientifically sound recommendations for improving such activities, namely: the need to and the resolution by the chambers of the issue of opening proceedings on complaints in its regulations; to determine in the law the precautions for non-compliance with the deadlines for consideration of complaints specified by law and regulations; to regulate the procedure for consideration of requests for public information during the consideration of a disciplinary case against a judge, including access to records of previous meetings of disciplinary chambers; publish on the GRP website all decisions based on the results of consideration of disciplinary complaints in the format of open data; to ensure video recording and, in the future, online broadcasting of all meetings of disciplinary chambers; systematize and agree on the procedures for considering a disciplinary case against a judge in the Law «On the Judiciary and the Status of Judges», in the Law on GRP and the Rules of GRP; etc.

Key words: disciplinary responsibility, disciplinary proceedings (procedure), stages of proceedings, content of the procedure of bringing a judge to disciplinary responsibility, directions of improvement.

Постановка проблеми. Судді як і будь-які державні службовці в процесі своєї службової діяльності допускають вчинення дисциплінарних проступків, що впершу чергу пов'язані з допущенням порушення дисципліни проходження державної служби, тобто вчинення тих діянь, які за своїми формальними ознаками не містять складу протиправних діянь, спрямованих на зловживання суддями своїм службовим становищем, а є порушенням в першу чергу етичних норм та норм корпоративної етики суддів. Однак інститут дисциплінарної відповідальності суддів часто трактується як інститут кадрової чистки суддівського корпусу, зібрання компромату на суддю та звернення з заявою про притягнення його до вищої міри дисциплінарної відповідальності – звільнення з посади є способом розправи з суддею, який прийняв рішення, що не задовольнило інтереси скажника; існують непоодинокі випадки порушення дисциплінарного провадження відносно судді через політичні мотиви, наприклад, відмова лобювати і судовому процесі інтереси певної політичної партії чи політичної групи, що є не припустимим та ганебним явищем. Сприяє такій ситуації і законодавче регулювання підстав та процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Так не визначеними є склади дисциплінарних правопорушень судді аж до тієї абсурдної межі, коли правові норми не дають можливості відокремити правомірну поведінку від протиправної та передбачити юридичні наслідки такої поведінки для судді; дисциплінарний закон є непередбачуваний, містить

численні абстрактні поняття, які не мають чіткого законодавчого визначення, як то сумнів у об'єктивності та неупередженості, розумні строки, добросесність, неврахування усіх обставин справи та інші, які, у свою чергу, не можна зрозуміло і чітко кваліфікувати. За такого неякісного законодавчого формування підстав фабули дисциплінарної відповідальності судді неможливо забезпечити однакове застосування закону. Суддя просто не розуміє, чого він не повинен робити, щоб не бути притягнутим до дисциплінарної відповідальності, а дисциплінарні органи наділені правом необмеженого трактування закону, що неминуче призводить до правового свавілля, незаконних звільнень і, як наслідок, безпрецедентного порушення прав людини. Свідченням допущення порушення процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності є поки що поодинокі, але вже сформовані випадки діяльності ЄСПЛ у справах щодо незаконного звільнення судді з посади в результаті дисциплінарного провадження. Ці та інші факти свідчать про необхідність наукового аналізу процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності та формування в межах даної статті наукового завдання спрямованого на розкриття особливостей такої процедури, виокремлення її сильних та слабких сторін та висловлення пропозиції щодо її удосконалення.

Виклад основних положень. За загальним правилом, дисциплінарна відповідальність – це обов'язок працівника відповідати перед роботодавцем за скоєний ним дисциплінарний проступок і нести передбачені дисциплінарні стяг-

нення. До суддів як найнятих державою працівників дисциплінарні стягнення застосовуються відповідно до правил, встановлених Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Ч. 1 ст. 106 цього закону встановлено значну кількість підстав для дисциплінарної відповідальності судді, до яких, зокрема, віднесено й безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвочасне надання копії судового рішення для внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень.

Окремо слід підкреслити, що ч. 2 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлює, що скасування або зміна судового рішення не призводить до дисциплінарної відповідальності судді, який брав участь у його ухваленні, крім випадків, коли скасоване або змінене рішення ухвалене внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків [1]. Вказаними приписами законодавства окремо встановлено, що судді ухвалюють рішення за своїм внутрішнім переконанням, а скасування таких рішень не веде до притягнення їх до відповідальності.

З інформації, яка надається ВРП, вбачається, що в середньому за календарний рік до дисциплінарної відповідальності притягаються щонайменше 50 суддів, до яких у т. ч. застосовується дисциплінарне стягнення у вигляді звільнення [2; 3].

Слід зауважити, що процедура притягнення судді до дисциплінарної відповідальності дійсно є значно розтягнута у часі та включає ряд процесуальних етапів, які можна узагальнити в такі стадії: 1) порушення дисциплінарного провадження (розгляд заяви скаржника, відкриття провадження, формування дисциплінарної комісії); 2) розгляд скарги (збір та оцінка доказів, проведення перевірки діяльності судді, прийняття поясень сторін) та винесення рішення по скаргі (застосування дисциплінарного стягнення або не підтвердження в діях судді дисциплінарного проступку); 3) оскарження прийнятого рішення по скаргі; 4) забезпечення виконання рішення щодо застосування до судді дисциплінарного стягнення.

Нижче на виконання задач дослідження в межах цієї статті ми не ставимо задачу розкрити зміст кожної стадії процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, що буде нами зроблено в межах більш широкої наукової роботи, а звернемо увагу на окремі особливості здійснення такої процедури, визначимо найбільш типові складності, які виникають при її здійсненні операційно на практику діяльності ВРП та запропонуємо окремі напрямки її удосконалення.

Процедура притягнення судді до дисциплінарної відповідальності розпочинається за таких процесуальних підстав: 1) наявності скарги в якій повідомляється про вчинення суддею дисциплінарного проступку; 2) звернення до Дисциплінарної палати члена ВРП з заявою про виявлення в діях судді дисциплінарного проступку; 3) звернення з дисциплінарною скаргою до ВРП Комісії з питань доброчесності та етики чи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Перелік фактичних підстав для порушення дисциплінарної процедури відносно судді визначений в ст. 106 Закону.

На першому етапі дисциплінарного провадження член ВРП попередньо вивчає та перевіряє скаргу у розумний строк. Як зазначають окремі дослідники практики діяльності Дисциплінарних палат ВРП, до 6 лютого 2018 року цей строк складав 45 днів, проте доповідачі рідко дотримувались його, і ВРП вирішила змінити регламент, надавши доповідачам майже необмежену дискрецію щодо строку перевірки [4]. Ними наводяться наступні випадки з практики діяльності ВРП: 26 січня 2018 року відбулося засідання Першої дисциплінарної палати (ДП) ВРП, де розглядалися питання про відкриття дисциплінарних

справ. Скарги, які розглядалися, надходили у вересні – жовтні минулого року; 29 січня 2018 року Друга дисциплінарна палата розглядала питання про відкриття скарг, які надходили у березні, серпні-вересні та грудні; 31 січня 2018 року Третя дисциплінарна палата приймала рішення за скаргами від липня, вересня, жовтня та листопада. Таким чином вони приходять до висновку, що проміжок між отриманням скарги до розгляду питання про відкриття провадження становить від 392 до 3183 днів, визнаючи таку діяльність ВРП не неприпустимою з точки зору правомірних очікувань скаржників і суспільства від цього виду діяльності ВРП [4].

Дійсно відсутність чітко встановленого граничного терміну попереднього розгляду дисциплінарної скарги на суддю членом ВРП створює можливості для затягування процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, а також закладає корупційні ризики в її провадженні.

Слід також звернути увагу на строки здійснення дисциплінарного провадження. Так ч.4 ст. 42 Про Вищу раду правосуддя (далі – Закон про ВРП) визначено, що дисциплінарне провадження здійснюється у розумний строк, який не повинен перевищувати більше ніж шістьдесят днів з моменту отримання дисциплінарної скарги [5]. В той же час ч. 13 ст. 49 Закону про ВРП визначено, що «дисциплінарна палата розглядає дисциплінарну справу протягом дев'яноста днів з дня її відкриття. Цей строк може бути продовжений Дисциплінарною палатою не більше ніж на тридцять днів у виключних випадках, у разі потреби додаткової перевірки обставин та/або матеріалів дисциплінарної справи» [5]. Таким чином можемо стостерігати не відповідність даних законодавчих приписів щодо строків здійснення дисциплінарного провадження щодо судді. Натомість звенемось до оцінки результатів практики діяльності ДП ВРП щодо дотримання строків розгляду дисциплінарних справ. Так, наприклад, 7 вересня 2018 року Перша дисциплінарна палата відкрила дисциплінарну справу щодо судді Сергія Погрібного. Уже 14 листопада 2017 року, тобто через 67 днів, цю дисциплінарну справу розглянули [6]. Інший випадок вказує на затягування розгляду дисциплінарної справи, зокрема: у справі щодо судді Кириченко Перша дисциплінарна палата відкрила провадження 27 квітня 2017 року, але розглянула справу лише 16 листопада 2017 року, тобто через 202 дні після відкриття [7].

Також потребують аналізу строки оскарження та розгляду скарги на рішення ДП ВРП. Відповідно до ч. 7 ст. 51 Закону про ВРП «Вища рада правосуддя розглядає скарги на рішення Дисциплінарної палати не пізніше тридцяти днів із дня їх надходження» [5]. Практика діяльності ВРП щодо перегляду рішень ДП ВРП винесених за результатами розгляду дисциплінарної справи стосовно судді вказує на допущення порушення строків перегляду справи. До прикладу, ВРП здійснювала провадження щодо перегляду рішення Третьої дисциплінарної палати стосовно притягнення судді Дніпровського районного суду міста Київ Нелі Ластовки до дисциплінарної відповідальності та звільнення з 11 квітня 2017 року по 30 січня 2018 року (тобто 294 дні замість передбачених діючою на той час редакцією закону 120 днів) [8].

Як зазначають окремі автори, маніпуляції і байдуже поводження зі строками з боку ВРП призводять також до уникнення суддями дисциплінарної відповідальності, адже дисциплінарне стягнення до судді застосовується не пізніше трьох років із дня вчинення проступку [3]. Ними наведено приклад такого порушення, зокрема, у справі щодо судді Оболенського районного суду Києва Дев'ятка, дії якого Першою дисциплінарною палатою були кваліфіковані як порушення присяги, проте суддю не було притягнуто через закінчення строків притягнення судді до дисциплінарної відповідальності [9]. Таким чином очевидно, що нечіткість визначення строків процедури при-

тягнення судді до дисциплінарної відповідальності, як і будь-якої процедурної (або процесуальної) діяльності породжує зловживання процесуальними правами, закладає корупційні ризики, знижує а то навіть невілює принцип законності такої процедурної діяльності. Для унормування строків такої процедури, доцільно внести наступні зміни в занодавство, що регламентує порядок її здійснення, а саме: 1) доцільно викласти ч. 1 ст. 43 Закону про ВРП в такій змінній редакції: *«Член Дисциплінарної палати, визначений для попередньої перевірки відповідної дисциплінарної скарги (доповідач), протягом 10 днів з моменту отримання для розгляду скарги: ... (далі по тексті)»; 2) ч. 13 ст. 49 закону про ВРП викласти в редакції такого змісту «Дисциплінарна палата розглядає дисциплінарну справу протягом тридцяти днів з дня її відкриття. Цей строк може бути продовжений Дисциплінарною палатою не більше ніж на п'ятнадцять днів у виключних випадках, у разі потреби додаткової перевірки обставин та/або матеріалів дисциплінарної справи».*

Після того як дисциплінарна скарга надходить до ВРП, система документообігу визначає члена ВРП, який проведи́тиме попередню перевірку скарги. За результатами перевірки доповідач може або передати скаргу на розгляд дисциплінарної палати (для прийняття рішення щодо відкриття провадження чи відмови у відкритті), або ж власним рішенням залишити скаргу без розгляду та повернути її скаргнику з підстав, визначених ст. 44 Закону про ВРП. Аналіз підстав для повернення дисциплінарної скарги, які визначені в цій статті свідчить, що частина з них має технічний характер та стосується не дотримання вимог щодо будь-якого звернення, направлено́го ку відповідності до загального Закону «Про звернення громадян».

Наступним етапом стадії порушення дисциплінарного провадження щодо судді є відкриття провадження та формування дисциплінарної палати. Слід зауважити, що розподіл дисциплінарних скарг, які надходять до ВРП здійснюється автоматичною системою розподілу на члена ВРП- доповідача, який входить до складу відповідної Дисциплінарної палати ВРП, які утворюються у відповідності до Закону про ВРП та у порядку визначеному Регламентом ВРП (далі – Регламент) [10]. В результаті перевірки скарги доповідач складає мотивований висновок про відкриття дисциплінарної справи або про відмову у відкритті дисциплінарної справ.

Дисциплінарна палата розглядає висновок доповідача та додані до нього матеріали без виклику судді та особи, яка подала дисциплінарну скаргу, та за результатами такого розгляду ухвалює рішення про відкриття або відмову у відкритті дисциплінарної справи. Рішення про відкриття дисциплінарної справи оскарженню не підлягає. Рішення про відмову у відкритті дисциплінарної справи на вимогу члена Дисциплінарної палати, який не згодний з таким рішенням, передається на затвердження до Вищої ради правосуддя у пленарному складі. У такому випадку Вища рада правосуддя розглядає питання на пленарному засіданні без виклику судді та особи, яка подала дисциплінарну скаргу, і ухвалює рішення про відмову у відкритті дисциплінарної справи або про скасування такого рішення Дисциплінарної палати і відкриття дисциплінарної справи. Копія рішення про відкриття або відмову у відкритті дисциплінарної справи не пізніш як через три дні з дня його ухвалення надсилається судді, щодо якого подано дисциплінарну скаргу, та особі, яка подала дисциплінарну скаргу.

Ухвала про відмову у відкритті дисциплінарної справи може містити рішення Дисциплінарної палати стосовно декількох висновків одного доповідача. В ухвалі щодо кожного висновку зазначається: найменування заявника та рєстратаційний номер скарги; прізвище, ім'я та по батькові судді, назва суду, в якому працює суддя; підстава відмови у відкритті згідно з частиною першою

статті 45 Закону. Пунктом 12.14 Регламенту встановлено, що ухвала про відмову у відкритті дисциплінарної справи може бути передана на затвердження Ради на вимогу члена Дисциплінарної палати, який не згодний із таким рішенням. Вмотивована вимога члена Дисциплінарної палати оформлюється письмово та не пізніш ніж на третій день із дня ухвалення рішення про відмову у відкритті дисциплінарної справи передається через Секретаря Дисциплінарної палати разом із матеріалами справи до відповідного структурного підрозділу секретаріату Ради для включення до порядку денного найближчого засідання Ради. Вимогу члена Дисциплінарної палати, який не згодний із рішенням про відмову у відкритті дисциплінарної справи, Рада розглядає на пленарному засіданні в порядку, передбаченому абзацом другим частини третьої статті 46 Закону [10].

Наступною стадією дисциплінарного провадження щодо судді є розгляд скарги та винесення рішення по скарзі, основними етапами якої є:

1) розгляд дисциплінарної справи здійснюється Дисциплінарною палатою у відкритому засіданні, в якому беруть обов'язкову участь сторони дисциплінарного провадження та за необхідності або власного бажання інші учасники провадження;

2) розгляд дисциплінарної справи за рішенням Дисциплінарної палати може здійснюватись без участі сторін у випадку належного їх повідомлення їх про участь та не надання ними підтверджуючих даних про неможливість присутності та відсутності клопотання про перенесення розгляду справи;

3) у разі неможливості з поважних причин взяти участь у засіданні Дисциплінарної палати сторона може заявити клопотання про відкладення розгляду дисциплінарної справи;

4) розгляд дисциплінарної справи може бути відкладено у зв'язку з неявкою судді, стосовно якого розглядається питання, у засідання з поважних причин. Поважність причини неявки судді визначає Дисциплінарна палата. Дисциплінарна палата може визнати явку судді для участі у засіданні обов'язковою;

5) за рішенням Дисциплінарної палати розгляд дисциплінарної справи може бути відкладено або зупинено, а строк розгляду дисциплінарної справи – у разі необхідності проведення додаткової перевірки, витребування додаткових матеріалів справи, що розглядається;

6) рішення Дисциплінарної палати щодо внутрішніх процедур дисциплінарного провадження приймається у формі Ухвал в письмовому вигляді;

7) під час розгляду дисциплінарної справи Дисциплінарна палата здійснює: опитування сторін та інших учасників провадження, долучає письмові докази, речові докази у тому числі матеріали фото, відеофіксації порушення, інформацію з офіційних та інших електронних джерел інформації дає їм оцінку та приймає рішення про їх суттєвість та залучення в матеріали дисциплінарної справи;

8) якщо під час розгляду дисциплінарної справи Дисциплінарна палата дійде висновку щодо наявності ознак дисциплінарного проступку в діяннях інших суддів або ознак іншого дисциплінарного проступку в діяннях судді, стосовно якого розглядається справа, Дисциплінарна палата може ухвалити рішення про відкриття відповідної дисциплінарної справи за власною ініціативою. У такому разі Дисциплінарна палата приймає ухвалу про об'єднання справ та доручає підготовку цієї справи до розгляду члену Ради, який раніше визначений доповідачем у скарзі;

9) розгляд дисциплінарної справи Дисциплінарною палатою здійснюється протягом дев'яноста днів з дня її відкриття, даний строк може бути продовжено у виключних випадках за рішенням ВРП на підстав клопотання Дисциплінарної палати не більше ніж на тридцять днів

у разі потреби додаткової перевірки обставин та/або матеріалів дисциплінарної справи, які мають істотне значення для прийняття рішення у справі;

10) за результатами розгляду дисциплінарної справи Дисциплінарна палата ухвалює рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді або про відмову у притягненні до дисциплінарної відповідальності судді;

11) копія рішення Дисциплінарної палати у триденний строк з дня оголошення його резолютивної частини вручається чи надсилається судді та скаргнику, а також рішення про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності у семиденний строк з дня оголошення його резолютивної частини надсилається до суду, в якому працює суддя;

15) перебіг розгляду дисциплінарної справи та оголошення результатів її розгляду фіксуються технічними засобами.

Останнє положення щодо відкритості діяльності Дисциплінарних палат ВРП щодо здійснення дисциплінарного провадження відносно суддів потребує уточнення. Так п. 9 ст. 49 «Розгляд дисциплінарної справи» Закону про ВРП визначено, що «перебіг розгляду дисциплінарної справи та оголошення результатів її розгляду фіксуються технічними засобами», п. 6.1 Регламенту визначено, що «на засіданнях Ради, Дисциплінарних палат ведуться протоколи та здійснюється повне фіксування технічними засобами, за винятком тієї частини засідання, що проводиться у нарадчій кімнаті». Однак ні цим Законом ні Регламентом не визначено вимогу та процедуру оприлюднення результатів діяльності ВРП щодо здійснення дисциплінарних проваджень щодо суддів, особливо коли мова йде про закриття провадження з відповідних підстав. Так на офіційній сторінці ВРП в закладках «Відсторонення від здійснення правосуддя», «Інформація про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності», «Перелік суддів, звільнених ВРП за скоєння істотного дисциплінарного проступку» міститься інформація тільки про застосування до суддів дисциплінарних стяг-

нень, інформацію про звільнення їх від відповідальності за результатами дисциплінарного провадження можливо отримати лише від неофіційних джерел – адвокатів, представників суддів, відносно яких здійснювалось дисциплінарне провадження. Таким чином, для надання прозорості дисциплінарної процедури відносно судді, забезпечення громадського контролю за діяльністю Дисциплінарних палат ВРП та для відновлення репутації судді, якого було визнано не винним у вчиненні дисциплінарного проступку, доцільно доповнити ст. 50 Закону про ВРП п. 11 такого змісту: «Рішення Дисциплінарної палати за результатом розгляду дисциплінарної справи щодо судді в десятиденний термін з моменту винесення оприлюднюється на офіційній веб-сторінці ВРП».

Висновки. В результаті дослідження законодавчо визначених положень, які регламентують процедуру притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, а також аналізу судової практики розгляду дисциплінарних справ Дисциплінарними палатами ВРП нами виокремлено ряд науково обґрунтованих рекомендації щодо удосконалення такої діяльності, а саме: необхідності визначити чіткі строки здійснення попередньої перевірки дисциплінарних скарг та вирішення палатами питання про відкриття проваджень за скаргами у своєму регламенті; визначити в законі запобіжники недотримання строків розгляду скарг, визначених законом і регламентом; унормувати процедуру розгляду запитів про надання публічної інформації під час розгляду дисциплінарної справи щодо судді у тому числі доступу до записів попередніх засідань дисциплінарних палат; публікувати на веб-сторінці ВРП усі рішення за результатами розгляду дисциплінарних скарг у форматі відкритих даних; забезпечити ведення відеозапису а в перспективі і онлайн-трансляції усіх засідань дисциплінарних палат; систематизувати та узгодити процедури розгляду дисциплінарної справи відносно судді в Законі «Про судоустрій і статус суддів», в Законі про ВРП та Регламенті ВРП; та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про судоустрій та правовий статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст.545.
2. У 2019 році притягнуто 163 суддів до дисциплінарної відповідальності, – ВРП: *Юридична газета*. 27 травня 2020 року. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/u-2019-roci-prityagneno-163-suddiv-do-disciplinarnoyi-vidpovidalnosti--vrp.html>.
3. Протягом 2020 року до дисциплінарної відповідальності було притягнуто 141 суддю: Дані Вищої Ради правосуддя станом на 28.12.2020 року. URL: <https://hcj.gov.ua/news/protyagom-2020-roku-do-dyscyplinarnoyi-vidpovidalnosti-bulo-prityagnuto-141-suddu>.
4. Химчук Андрій, Колотило Микола. 8 проблем з притягненням суддів до дисциплінарної відповідальності. Публікація від березня 2018 <https://dejure.foundation/longread/8-problems-of-disciplinary-proceedings>.
5. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст.50.
6. Ухвала Першої ДП ВРП від 07.09.2018 №2699/1дп/15-17. URL: http://www.vru.gov.ua/act_list.
7. Ухвала Першої ДП ВРП від 27.04.2017 №1012/1дп/15-17. URL: http://www.vru.gov.ua/act_list.
8. Рішення ВРП від 30.01.2018 №260/0/15-18. URL: http://www.vru.gov.ua/act_list.
9. Рішення Першої ДП ВРП від 12.05.2017 №1133/1дп/15-17. URL: http://www.vru.gov.ua/act_list.
10. Про затвердження Регламенту Вищої ради правосуддя: рішення Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року № 52/0/15-17, зі змінами внесеними рішенням Вищої ради правосуддя від 18 грудня 2018 року № 3953/0/15-18. URL: http://www.vru.gov.ua/legislative_acts/28.